

УДК 801.654:821.161.2-1Франко

Ірена Штаєр

Ямбічний триметр у перекладах І. Франка з античної драми

Розглянуто віршову форму перекладів І. Франка давньогрецької драми, зокрема творчості Софокла та Арістофана, виявлено відмінності в перекладах різних періодів. Окремо проаналізовано метричну та строфічну структури хорових частин, написаних складними ліричними розмірами – логаетами.

Ключові слова: ямбічний триметр (сенарій), логаети, дольникові рядки, тактовик, цезура, клаузули.

Постановка наукової проблеми та її значення. І. Франко завжди із зацікавленням ставився до античної літератури. У Дрогобицькій гімназії твори Гомера, Софокла, Таціта разом із Біблією справили на нього сильне враження [10, с. 22]. У шостому класі гімназії (1873) як домашню роботу з польської мови І. Франко написав драму «Югурта» та віршовану «Легенду про прибуття Енея в Італію», фрагмент драми «Ромуль і Рем» було завданням із німецької мови [4, с. 301]. І. Франко намагався перекладати якомога більше авторів, розкриваючи для українського читача нові горизонти. Антична драма через складність метрично-строфічної будови важко давалася перекладачам. Ямбічний триметр (або ж сенарій) первісно був розміром речитативних ліричних віршів переважно із сатиричним відтінком. Із лірики він перейшов у драму (трагедію та комедію) і став основним розміром діалогічних частин. Між діалогами в драмі йшли репліки хору, написані складними ліричними розмірами – логаетами, які часто викликали дискусії. Не було однаковості й щодо поділу на періоди та вірші, у підборі розміру доводилося опиратися переважно на настрої хору [4, с. 309]. І. Франко першим в українській літературі звернувся до античної драми (переклад «Електри» Софокла датується 1874 роком) і повертався до неї впродовж життя. Досі немає комплексної віршознавчої праці, яка б охоплювала всі переклади І. Франка античної драми, що збіднює нашу уяву не лише про важливу грань поетики митця, а й про особливості української версифікації кінця XIX – початку XX ст.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Франкові переклади античної драми аналізували М. Соневицький, Й. Дідик, М. Білик, М. Будник, Й. Кобів, Т. Франко, Й. Баглай, І. Лісовий, Б. Баглай-Соляник, М. Стріха, А. Содомора, Б. Бунчук. Проте дослідники розглядали тільки загальні аспекти перекладу, не вдаючись у деталі. Іноді лише називали античних драматургів, над творами яких працював І. Франко. Версифікаційний аналіз окремих драм засвідчено в М. Соневицького [11], М. Білика [4], Б. Бунчука [5]. Але комплексно переклади І. Франка з античної драми ще не розглядалися. Таке дослідження виявило б генезу у відтворенні розмірів античної драми як в українській літературі, так і в європейській.

Мета й завдання дослідження. Мета статті – проаналізувати форму перекладів І. Франка античної драми й на цій основі виявити відмінності в його перекладах античних драм різних років, з'ясувати, що їх викликало (впливи інших перекладачів на відтворення античних логаетів чи особисті міркування письменника).

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Трагедії Софокла «Антигону» та «Електру», дві пісні Гомерової «Одіссеї» І. Франко переклав у вищих класах Дрогобицької гімназії. Він був переконаний, що ці твори стануть узірцем «для пізніших поетів, проймаючи подивом любителя древності, котрий уздрить в них сильний і незопсутий [дух] старини в формі приступній, а zarazом майстерній і викінченій» [1, Т. 14, с. 436]. Нині збереглися тільки два тексти: перша пісня «Одіссеї» Гомера та Софоклова «Електра». І. Франко писав А. Кримському, що драма – його стародавня страсть [6, с. 141]. Драматична дія, динамічна та цілеспрямована, за І. Франком, – провідна ознака художньо довершеної драми. Головна сила драми не у віршах, не в живих діалогах, а в драматичному темпераменті, пристрасі глибоких конфліктів. Заслуговують на увагу думки І. Франка про «інтеграцію» жанрів, про поєднання різних жанрових ознак в одному й тому ж творі, що є виявом авторської оригінальності [6, с. 142].

Переклад «Електри» І. Франко здійснив 1874 року. У передмові до «Петріїв і Довбушуків» письменник зазначає, що перекладав трагедію з польського тексту А. Малецького (Познань, 1854). Йому часто доводилося перекладати не з оригіналу, а з посередника. М. Соневицький, проаналізувавши обидва переклади, помітив окремі відмінності між ними й довів, що молодий І. Франко все-таки брав за основу грецький оригінал [11, с. 106]. Дослідник згадав також про чернетку прозового перекладу «Електри»

Софокла, яка була у великій редакційній книзі між автографами архіву І. Франка. Переклад являє собою збір українських слів, виписаних зі словника синонімів [11, с. 105] і виявляє певну самостійність перекладача.

Перекладаючи «Електру», І. Франко вжив розмір оригіналу – ямбічний триметр (Ябц) – 79 %. Поет уперше в українській літературі використав силабо-тонічний відповідник ямбічного триметра [8, с. 93]. Але фіксуємо іншорозмірні та іншометричні верси. Метрична картина твору така: Я – 9,7 % (Я4, Я3, Я2, Я5, Я1, Я7), Амф – 4,2 % (Амф3, Амф4, Амф2, Амф1, Амф5), Д – 1,5 % (Д3, Д4, Д5, Д2, Д6), Ан – 1,5 % (Ан3, Ан4, Ан2), Х – 1,3 % (Х4, Х7, Х1, Х2, Х5, Х6). Маємо також 2,2 % дольникових рядків із міжкітвим інтервалом 1-2: Дк4 – 0,8 %, Дк3 – 0,6 %, Дк5 – 0,5 %, Дк6 – 0,3 %; 0,6 % тактовикових рядків з інтервалом 1-3 (Тк3, Тк5, Тк4). Цезура рухома та переважають чоловічі клаузули – 69,2 %, частка жіночих становить 20,6 %, дактилічних – 10 %, гіпердактилічних – 0,2 %.

Зовсім іншими, з погляду версифікації, є хорві строфи, антистрофи та сорокарядковий монолог Електри. Пісні хору писали строфами, складеними з важких розмірів. Кожен поет для нової пісні винаходив нові строфи. Вони поставали в пісні діадами або й триадами. Строфи, антистрофи та еподи мали різні ритми, бо виконувалися хором у русі й із танцями. Оскільки виступи в театрі вимагали різноманітності та видовищності, хори почали рухатися безперервно та змінювати ритм виконання пісень упродовж усієї драми [7, с. 55–56]. Кожен перекладач по-своєму відтворював античне звучання. Переклад І. Франка має різнометричну будову, яка залежить від змістової наповненості хорових частин. Наведемо зразки:

ΧΟΡΟΣ

ὦ παῖ, παῖ δυστανοτάτας στρ.α
Ἠλέκτρα ματρός, τίν ἄε
τάκεις ὠδ' ἄκρόεστον οἰμωγῶν
τον πάλαι ἐκ δολερας ἄθρότατα
ματρος ἄλόντ' ἀπάταις Ἀγαμεινονα
κακῆ τεχερι πρόδοτον; ὡς ὀτάδε πορων
όλοιτ, εἴ μοι θεμις τάδ' αυδαν [15, с. 134].

Перша строфа		
Хор		
О Електро, посестро, дитя	UU±UU±UU±	Ан3
Горісної матері, пощо всегда	UU±U±UU±UU±	Дк4
Розпливаєшся в невсихаючих сльозах	UU±UUUU±UUU±	Акц3
За Агамемноном, що в минулих часах	UUU±UUUU±UU±	Акц3
З рук підступної матері твоєї	UU±UU±UU±UU	Ан3
Безбожним ділом згиб, зрадов страшною?	U±U±UU±UU±U	Д4п/схI
Простіть ми, боги, сього гріха,	U±U±U±U±U	Я4
То нехай згине, хто те зділав! [1, с. 468]	U±U±U±U±U	Я4

Із 171 рядка хорових пісень (строфи, антистрофи та еподи) маємо 25,7 % ямбічних (метрична картина така: Я4 – 11,7 %, Я2 – 5,3 %, Я5 – 3,5 %, Я3 – 3,5 %, Я6 – 1,7 %), 18,7 % амфібрахічних версів (Амф3 – 10,5 %, Амф4 – 4,7 %, Амф2 – 2,3 %, Амф5 – 1,2 %), 16,4 % анапестичних рядків (Ан3 – 5,8 %, Ан4 – 4,7 %, Ан2 – 4,7 %, Ан5 – 1,2 %), 15,8 % дактилічних (Д4 – 5,3 %, Д3 – 5,3 %, Д2 – 3,5 %, Д5 – 1,2 %, Д7 – 0,5 %), 14,6 % дольникових версів (Дк4 – 9,4 %, Дк3 – 2,3 %, Дк5 – 2,3 %, Дк6 – 0,6 %), 5,3 % хорейчних (Х4 – 2,3 %, Х6 – 1,2 %, Х3 – 0,6 %, Х5 – 0,6 %, Х8 – 0,6 %), 2,3 % тактовикових (Тк4 – 1,1 %, Тк5 – 0,6 %, Тк6 – 0,6 %), 1,2 % акцентних версів (Акц3). Подекуди фіксуємо парну риму.

Аналіз сорокарядкового монологу Електри здійснив Б. Бунчук [5, с. 79–80]. Дослідник відзначив превалювання анапестичних та амфібрахічних рядків (26,4 % та 14,7 %), незначну кількість дактилічних і ямбічних версів (по 8,8 %). Як і в хорових рядках, тут також з'являється несистемна рима – процент римованих рядків – 55,8 % із переважанням бідних чоловічих рим.

До цього ж періоду належать переклади двох фрагментів комедії Арістофана «Хмари», написання яких, як зазначає М. Соневицький, пов'язане з читанням цього твору в німецькому перекладі Л. Зегера [11, с. 109]. Оскільки І. Франко перекладав не з оригіналу, то у виборі поетичних форм для перекладу орієнтувався на німецький текст. Таким чином, початок парабази з комедії перекладено хорейним тетраметром, а розмір перекладу пароду – Д2-5. Здійснюючи останній переклад, І. Франко використав римунання, що змусило його неодноразово доповнювати текст власними вставками.

Розмір парабази з комедії «Хмари» – Х8. Дві стопи хорєа (античний трохей) або ж ямба утворювали одну диподію в античних творах. Із трьох диподій склався ямбічний триметр (сенарій), який використовували в трагедіях, а з чотирьох диподій хорєа – хорєїчний тетраметр, типовий розмір античних комедій [9, с. 94]. Переклад парабази – астрофічний, складається з двадцяти двох рядків, з яких тільки один повнонаголений. Цезура нерухома, жіноча. Наведемо зразок:

*Слухайте, атенці! Сміло правду в очи скажу вам!
Щиру правду, кленусь Бакхом, що м'я в ласці виховав!* [2, с. 373].

└UUU└U└U||└U└U└U└
└U└U└U└U||└U└U└UU

X8ц
X8ц

Переклад пароду з «Хмар» різностоповий із несистемною римою, складається з двадцяти рядків. Твори І. Франка, між якими записано цей недатований фрагмент, датуються 1877–1883 роками [1, с. 621]. Наведемо зразок:

Вічно пливучі,	A	└UU└U	D2
Вічно блискучі	A	└UU└U	D2
Хмари, вогков чередою,	B	└UU└UU└U	D3
Вольнов, рухливою,	C'	└UU└UU	D2
Чудно-ігривою,	C'	└UU└UU	D2
Сонце, пливем за тобою! [1, с. 523].	B	└UU└UU└U	D3

Також у перекладі фіксуємо три іншорозмірні рядки:

І сочиста поверхність землі,		UU└UU└UU└	Ан3
І ріки шумлячі. Крізь ниви і гори [1, с. 523].		U└UU└UU└UU└U	Амф4
Струсім же з тіл наших безсмертних [1, с. 523].		U└U└U└U└U	Я4

Того ж 1883 року І. Франко перекладає два гімни хору з «Антигони». Повернення до творчості цього автора пов'язане з виходом перекладу П. Ніщинського. Спочатку І. Франко детально проаналізував новий переклад, а потім узявся до власного. У його статті «Відгуки грецької і латинської літератури в українському письменстві» читаємо таке: «...підкреслю, що “Антигона” в перекладі Ніщинського зовсім не є перекладом, але вільною переробкою тексту Софокла, причому перекладач намагався надати грецькій трагедії українського колориту. Цей брак смаку в перекладача я засудив у “Зорі”, 1883, хоч там же віддав належне мові пана Ніщинського» [14, с. 252]. Розмір першого гімну хору – «Гімн побідний над сімома проти Фів» – Д2-4, а вірш «Сила людського духу» написаний нерегульованими трискладовиками, обидва переклади римовані.

«Гімн побідний над сімома проти Фів» І. Франко поділив на сім різнострофічних частин із несистемним римуванням. Перша складається з дев'яти рядків (схема римування – AbAbBcBBc), друга – із семи (AbAbBBBb), третя – із десяти (aaAbbbABBA), четверта – із восьми (ABABCCDD), п'ята – з восьми (AABCCBaa), шоста – з дев'яти (aaaABVAbb), сьома – із восьми рядків (AABCCBDD). У перекладі переважають жіночі рими. 81,5 % (22 із 27) усіх рим – точні, наявна одна приблизна рима: днесь – небес. Фіксуємо п'ять дієслівних рим (світило – вкрасило, огорнути – ревнути, звели – прийняли, ширяє – витас, радить – провадить) та 13 різнограматичних. Наведемо останню строфу в перекладі І. Франка:

Ось стоголосая Слава ширяє,	A	UUU└UU└UU└U	D4
Втішно до Фів многокінних витас:	A	└UU└UU└UU└U	D4
«Час позабути про бої!»	B	└UU└UU└U	D3
Всі на всю нічку прудкими ногами	C	└UU└UU└UU└U	D4
З співом спішімо у божії храми!	C	└UU└UU└UU└U	D4
Бакх же, подавець потіхи святої,	B	└UU└UU└UU└U	D4
Що в кождім горі нас тішить радить,	D	U└U└UU└UU└UD4п/сх(1)	
Хай нас провадить! [1, с. 388]	D	└UU└U	D2

Переклад складається з 59 версів, фіксуємо дев'ять рядків з атонаціями та два з позасхемними наголосами в першій стопі.

Ритм перекладу «Сила людського духу» також різнострофічний (9+11+11). Римування переважно парне, фіксуємо три холостих рядки. Перша строфа має таку схему римування – aaAAXBVCC, друга –

aaAACXCDDbb та третя – АВАХВСаDaCD. Десять із чотирнадцяти рим у перекладі – жіночі. Фіксуємо десять точних й одну приблизну риму (люті – минути), вісім різнограматичних та жодної дієслівної. Наведемо першу строфу перекладу І. Франка:

Творів могутніх досить має світ,	a	⊥UU⊥UU⊥UU⊥	Д4
Та над чоловіка сильнішого ніт.	a	U⊥UU⊥UU⊥UU⊥	Амф4
Він-бо через моря безодні понурі	A	U⊥UU⊥UU⊥UU⊥U	Амф4
Пливе серед реву північної бурі	A	U⊥UU⊥UU⊥UU⊥U	Амф4
По спінених хвиль клекотінню;	X	U⊥UU⊥UU⊥U	Амф4
Він матінку землю, найвищу богиню,	B	U⊥UU⊥UU⊥UU⊥U	Амф4
Мучить і робить із неї рабиню,	B	⊥UU⊥UU⊥UU⊥U	Д4
Плугом зубатим від року до року	C	⊥UU⊥UU⊥UU⊥U	Д4
Борозду порючи кіньми глибоку [1, с. 388–389].	C	⊥UU⊥UU⊥UU⊥U	Д4

Друга строфа дактилічна (Д2-4), третя – амфібрахічна (Амф2-4).

О. Киричинський у спогаді «Франко в Києві» розповідає: «В 1875 році в Тернопільську гімназію, де я вчився, до 8-го класу прийнято було нового товариша з Дрогобицької гімназії. Збереглося навіть у пам'яті моєї його прізвище; його звали Семен Білінський. Він був товаришем Франка [...], багато оповідав про чудову вдачу товариша Франка й блискучі його здібності: на доказ цього привіз із собою його український переклад Софоклової “Антигони” який нам дуже придався, бо саме тоді на лекціях грецької мови ми читали “Антигону”» [12, с. 233]. І. Франко критично ставився до власної творчості, палив те, що його не влаштовувало. Ці переклади він не тільки не знищив, а й передав товаришеві. В останні роки життя І. Франко знову повернувся до них та змінив тексти. У М. Соневицького знаходимо: «Щоправда, ця ревізія вийшла на користь мові та не на користь вірності тексту. Для симетрії строф подавано в пароді три зайві рядки, у стасімоні два, що розводнюють текст, а то й викривляють думку оригіналу. Переводячи останню ревізію, поет, очевидно, не мав під рукою тексту» [11, с. 119].

1894 року І. Франко перекладає трагедію Софокла «Едіп-цар». Чи не найдетальніший її аналіз здійснив М. Білик ще в 1960 році. Як і в «Електрі» всі діалогічні частини оригіналу написані ямбічним триметром. М. Білик зазначає: «Франко дещо змінив цей вірш, як переважно роблять європейські перекладачі: замість ямбічного триметра U⊥U⊥U⊥U⊥U⊥U⊥ він застосував ямбічну пентаподію U⊥U⊥U⊥U⊥U⊥, яку чергував із триметром катаlecticним U⊥U⊥U⊥U⊥U⊥U. Цим він, не змінюючи настрої оригіналу, оживив мову, зробив її більш природною, полегшив віршування» [4, с. 305].

Під європейським перекладачами дослідник мав на увазі У. Віламовіца та Ф. Зелінського. Здійснюючи цей переклад, І. Франко проявив менше самостійності, спирачись на європейську перекладацьку практику. Наступного року після виходу перекладу І. Франка «Едіп-цар» (журнал «Життя і Слово» – 1894) з'являються дві рецензії О. Макарушки та П. Мостовича. Загалом рецензії прихильні, а І. Франко в статті «Відгуки грецької і латинської літератур в українському письменстві» дає на них відповідь, у якій обґрунтовує вживання розміру: «Щодо мого перекладу “Короля Едіпа”, то зверну увагу шановного рецензента (якому я вдячний за викриття дрібних недоліків, хоча його зауваження щодо наголосів є помилковими), що весь секрет “браку стародавнього кольору”, як зауважив пан Макарушка у моєму перекладі, полягає в тому, що я повністю, від першого до останнього рядка змінив метрику оригіналу, вживаючи не лише в хорах розміри, більш властиві духові руської мови, ніж грецької, але також у монологіях і діалогах замість грецького триметра – новітнього драматичного вірша – п'ятистопний ямб. Дивно, що ані пан Макарушка, ані пан Мостович, хоч обидва професійні філологи, у своїй рецензії на мій переклад, вміщений у “Зорі”, цієї зміни не зауважили» [14, с. 252]. У листі до А. Кримського від 11 березня 1892 року читаємо: «Коли вже не можна передати розмір первотвору, то чи не ліпше б ужити космополітичний розмір нового часу – п'ятистопний ямб, римований або неримований?» [8]. Отже, рядки Я5 становлять 79,4 %. Але фіксуємо іншорозмірні та іншометричні верси. Метрична картина твору така: Я – 11,7 % (Я2, Я3, Я4, Я1, Я6), Х – 5,3 % (Х3, Х4, Х2, Х1), Ан – 2 % (Ан4, Ан3), Д – 1,6 % (Д2, Д3, Д4). Переважають жіночі клаузули – 58 %, частка чоловічих становить 39,2 %, дактилічних – 2,7 %, гіпердактилічних – 0,1 %.

Окрім розміру, ще однією особливістю трагедії є те, що цього разу І. Франко не поділяє хорів частини на строфи й антистрофи, як в оригіналі. У першому хорі маємо три метрично різні строфи й антистрофи, написані дактилями анапестами й ямбами. Сімдесятивосьмирядкову першу хорову частину І. Франко склав

на 97,4 % коротким ямбічним віршем – Я4 (57,7 % рядків із жіночими клаузулами). Фіксуємо вкраплення Я5 з жіночими клаузулами (2,5 %). М. Білик пише: «Ця віршова форма дуже добре передає настрій пісні хору: Вірш білий, лише в деяких місцях піднесеного настрою з'являються рими» [4, с. 305]. П'ять разів фіксуємо парну риму, один раз – перехресну. Наведемо зразок:

Менад крикливих! О, прийди	а
При блиску похіднів північних	В
І бога лютого всмири,	а
Що у другий богів превічних [1, с. 399].	В

Другий хор в оригіналі має дві різнометричні строфи та дві антистрофи. П'ятдесятичотирьохрядковий вірш І. Франко передає хорями – Х4 (98 %). Фіксуємо один тонічний рядок:

На вітроногих скакунах [1, с. 410]. UUU┘UUU┘ 3-3-

50 % складають рядки з жіночими клаузулами, 50 % – з чоловічими.

Третій виступ хору (дві строфи та дві антистрофи в оригіналі) І. Франко вводить в основний текст трагедії. Оскільки перша строфа й антистрофа є діалогами між Едіпом, Йокастою відповідно та провідником хору, то їй передано її розміром діалогу (ямбами). Другу строфу та антистрофу (дев'ятнадцять рядків) перекладено хорями – Х4 (100 %), 52,6 % становлять рядки з жіночими клаузулами.

Четвертий хор (дві строфи та дві антистрофи) написано ямбами та λογαедами. І. Франко відступає від традиції та не об'єднує частини, використовуючи відповідно до цього різні метри. У першій тридцятирядковій частині маємо адонії (30 %), триметри (56,7 %) та диметри дактилічні (13,3 %). 60 % становлять рядки з жіночими клаузулами, 26,7 % – із чоловічими та 13,3 % – із дактилічними. Другий одинадцятирядковий уривок має диметри дактилічні (72,7 %) та схожі на адонії (┘UU┘) верси (27,3 %), третю чотирнадцятирядкову строфу перекладено адоніями (50%), диметрами дактилічними (28,6 %) та амфібрахіями (21,4 %). П'ята шестирядкова строфа – триметри дактилічні (100 %). Шостий дванадцятирядковий уривок – адонії (75 %) та диметри дактилічні (25 %).

Логаеди п'ятого хору І. Франко також передає своєрідно. Восьмирядкову строфу відтворює ямбами (Я5 – 100 %, рядки з жіночими клаузулами становлять 75 %, із чоловічими – 25 %), тринадцятирядкову антистрофу – хорями (Х4 – 100 %, рядки з жіночими клаузулами становлять 76,9 %, із чоловічими – 23,1 %).

Шостий виступ хору в оригіналі має дві строфи та дві антистрофи. І. Франко дотримується цього, підбираючи античним λογαедам відповідники. Строфи перекладено довшими й коротшими дактилічними віршами. У першій дев'ятирядковій строфі маємо: Д4 – 55,6 %, Д3 – 44,4 %; рядки з жіночими клаузулами становлять 44,4 %, із чоловічими – 55,6 %. Антистрофа повністю відповідає строфі. Друга строфа складається із семи рядків. Превалює розмір Д4 та Д3 (обидва 42,8 %), також є верс Д5 (14,4 %). Жіночі клаузули становлять 57,1 %, чоловічі – 42,9 %. Одинадцятирядкова антистрофа також написана дактилями (Д3 – 63,6 %, Д4 – 27,3 %, Амф4 – 9,1 %), верси з жіночою цезурою становлять 72,7 %, із чоловічою – 27,3 %.

Сьому хорову частину І. Франко поділяє. Першу десятирядкову строфу, написану в оригіналі анапестами, письменник перекладає амфібрахіями (Амф4 – 80 %, Амф3 – 20 %; верси з жіночою цезурою становлять 60 %, із чоловічою – 40 %). Дві строфи та антистрофи І. Франко подає від особи Едіпа (фіксуємо ямби, дактилі й анапести).

Останній чотирнадцятирядковий хоровий виступ, яким завершується драма, написаний хорями (Х4 – 100 %, верси з жіночою цезурою становлять 50 %, із чоловічою – 50 %).

Драму Софокла «Едіп в Колоні» І. Франко переклав 1894 року. Зберігся лише вісімдесятичотирьохрядковий фрагмент цього перекладу. Як і в попередньому творі, основний розмір Я5 (94 %), але фіксуємо два верси Хб і по одному Я2, Я3, Ябц. Цезура переважно жіноча (73,8 %), частка чоловічої становить 26,2 %.

В останні роки життя І. Франко переклав драму Менандра «Право дитини» (1908), сім невеликих драматичних творів Геронда (усі – 1913), п'ять ідилій Теокріта (усі – 1914) та уривок перекладу з комедії Аристофана «Жаби» (1914). Але до античного триметра він більше не повертається. Переклади здійснені короткими ямбічними віршами (Я5-4), зрідка фіксуємо амфібрахії.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, І. Франко по-різному підходив до проблеми передачі античного ямбічного триметра. Переклад «Електри» Софокла (1874) позначений певною самостійністю письменника. Розмір оригіналу на 79 % ямбічний триметр (Ябц) із невеликою кількістю іншорозмірних (9,7 %), іншометричних (8,5 %), дольникових (2,2 %) і тактовикових (0,6 %) рядків та

переважанням чоловічих клаузул (69, 2%). Хорові строфи перекладено переважно ямбічними і амфібрахічними версами. 1894 року. Здійснюючи переклад трагедії «Едіп-цар», поет спирався на досвід європейських перекладачів. Переклад на 79,4 % складено п'ятистоповим ямбом із вкрапленнями іншорозмірних (11,7 %) та іншометричних (8,9 %) рядків і незначною перевагою жіночих закінчень (58 %). Хорові частини перекладено дактилями й хорейми, зрідка фіксуємо ямби й амфібрахії. У наступні роки (1908–1914) поет відтворював античний триметр тільки п'ятистоповим ямбом. Наше дослідження сприятиме подальшому детальнішому вивченню версифікаційних особливостей перекладних творів І. Франка з античними формами. Одержані результати допоможуть виявити рівень впливу інших літератур на українську та вияскравити ознаки, притаманні лише перу поета.

Джерела та література

1. Франко І. Зібрання творів : у 50 т. – Т. 8 / І. Франко ; АН УРСР, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – К. : Наук. думка, 1977. – 638 с.
2. Франко І. Додаткові томи до Зібрання творів : у п'ятдесяти томах. – Т. 52 : Оригінальні та перекладні поетичні твори / І. Франко. – К. : Наук. думка, 2008. – 1040 с.
3. Баглай-Соляник Б. Іван Франко – дослідник античної літератури : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / Баглай-Соляник Богдана Йосипівна ; Львів. держ. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 1996. – 24 с.
4. Білик М. «Едіп цар» Софокла у перекладі Івана Франка / М. Білик // Іван Франко : статті і матеріали. – 1960. – Зб. 7. – С. 301–322.
5. Бунчук Б. Віршування Івана Франка : монографія / Борис Бунчук ; [наук. ред. д-р філол. наук, проф. Б. І. Мельничук] ; Чернів. держ. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці : Рута, 2000. – 308 с.
6. Войтюк А. Літературознавчі концепції Івана Франка / А. Ю. Войтюк. – Львів : Вища шк., 1981. – 184 с.
7. Гаспаров М. Очерк истории русского стиха / М. Гаспаров. – М. : Наука, 1984. – 314 с.
8. Зорівчак Р. Український художній і науковий переклад у політико-культурологічній концепції Івана Франка : доповідь [Електронний ресурс] / Р. П. Зорівчак. – Львів, 2007. – Режим доступу : <http://www.anvsu.org.ua/>
9. Качуровський І. Метрика : підручник / І. Качуровський. – К. : Либідь, 1994. – 105 с.
10. Корнійчук В. Ліричний універсум І. Франка: горизонти поезики / В. Корнійчук. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2004. – 488 с.
11. Соневицький М. Франкові переклади з античних авторів / М. Соневицький // Записки наукового товариства імені Шевченка. Т. CLXXI. Збірник філологічної секції. – Т. 24. – Нью-Йорк ; Париж, 1959. – С. 92–142.
12. Спогади про Івана Франка / упоряд., вступ. ст., прим. М. І. Гнатюка. – 2-ге вид., доповн., переробл. – Львів : Каменяр, 2011. – 832 с.
13. Стріха М. Український художній переклад: між літературою і націєтворенням / М. Стріха. – К. : Факт-Наш час, 2006. – 344 с.
14. Франко І. Відгуки грецької і латинської літератур в українському письменстві / Іван Франко // Франко І. Зібрання творів : у 50 т. – Т. 30. – К. : Наук. думка, 1981. – С. 240–252.
15. Sophocles: Ajax-Electra-Trachiniae-Philoctetes / With an english translation by F. Storr. – London : William Heinemann; New York : The Macmillan Co., 1980 – 493 f.

Штаер Ирэна. Ямбический триметр в переводах И. Франко с античной драмы. Рассмотрены стихотворные формы переводов И. Франко с древнегреческой драмы, в частности с творчества Софокла и Аристофана, выявлены различия в переводах разных периодов. В 1874 году в переводе «Электры» Софокла поэт воссоздал ямбический триметр силлабо-тоническим аналогом – шестистопным ямбом цезурированным (79 %) с небольшим количеством строк с другими размерами (9,7 %), с другими метрами (8,5 %), дольниковых (2,2 %) и тактовиковых (0,6 %) строк и преобладанием мужских окончаний (69,2 %). Через двадцать лет (1894) И. Франко в переводе драмы Софокла «Эдип-царь» передал античный триметр ямбической пентаподией, как делали это европейские переводчики. Перевод на 79,4 % составлен пятистопным ямбом с вкраплениями строк с другими размерами (11,7 %) и другими метрами (8,9 %), незначительным перевесом женских окончаний (58 %). Отдельно проанализированы метрическая и строфическая структуры хоровых частей, написанных сложными лирическими размерами – логаядами.

Ключевые слова: ямбический триметр (сенарий), логаяды, дольниковые строки, тактовик, цезура, клаузулы.

Shtaiier Irena. Iambic Trimeter in the Translation of Ivan Franko From Ancient Drama. The article deals with the poetical form of the translations of Ivan Franko from ancient Greek drama, including works of Sophocles and Aristophanes, the differences were found in the translations of different periods. In 1874 in the translation of «Electra» by Sophocles a poet recreated the trimeter iambic syllabic-tonic equivalent by means of six-foot caesural iambus (79 %) with a small number of other metric (9,7 %), other metrical (8,5 %), of accentual verse (2,2 %) and tactic (0,6 %) lines and with the predominance of male endings (69,2 %). In twenty years (1894) in the translation of Sophocles' drama «Oedipus Rex» Ivan Franko conveyed the

ancient trimeter by means of iambic five-foot verse, as the European translators did. The translation is to 79,4 % composed by the iambic pentameter interspersed with other metric (11,7 %) and other metrical (8,9 %) lines and with the small predominance of female endings (58 %). The metric and strophic structure of the choral pieces, written by complex lyrical metres – Iohaeds, was analysed separately.

Key words: iambic trimeter (senary), Iohaeds, accentual verses, taktic, caesura, clausuls.

Стаття надійшла до редколегії
27.09.2015 р.

УДК 821.161.2(71)-31.09

Максим Яблонський

Повість Петра Волиняка «Михайло Танцюра»: особливості поетики та стилю

У статті проаналізовано незакінчену повість Петра Волиняка «Михайло Танцюра». Для поетики твору характерні автобіографізм, публіцистичність, виразний антиімперський дискурс. Доведено, що метафоричне мислення, елементи сатири, а також народнорозмовна лексика є важливими засобами в ідеологічних акцентах тексту.

Ключові слова: література третьої хвилі еміграції, поетика, стиль, публіцистичність, автобіографізм, антиімперський дискурс, інтертекстуальність, імагологія.

Постановка наукової проблеми та її значення. Література третьої хвилі еміграції, яку не випадково іменують інтелектуальною, продовжувала модерністські традиції, обірвані «Розстріляним відродженням» у радянській Україні, демонструючи свободу творчого самовираження. Діяльність літературних угруповань (МУРу, згодом «Слова», Нью-Йоркської групи) та окремих індивідуальностей, їхня видавнича й публіцистична робота («МУР», «Арка», «Хорс», «Заграда», «Літературно-науковий вісник», «Орлик» та ін.) засвідчують тяглість естетики національного як внутрішнього стрижня.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Ще в кінці 1940-х років з'являються перші спроби осмислення української еміграційної літератури того часу [10; 11; 20; 30; 32–34]. Наприкінці ХХ ст. Г. Грабович простежив певну традицію періодичних видань другої половини 1940-х років і наступних десятиліть. Так, «найстаріший еміграційний місячник *Нові дні*, що виходить у Торонто, розпочав своє північноамериканське втілення в лютому 1950 р. програмовою передовою статтею, яка чітко і ясно проголошувала ідею пов'язування з недавнім минулим таборовим періодом» [8, с. 17]. У примітці дослідник указує, що засновник і редактор цього часопису Петро Волиняк «видавав у таборовий період *Літаври* і *Наші шляхи*» [8, с. 17]. Аналогічні закономірності зауважив науковець і в історії літературознавчих публікацій У. Самчука, Ю. Шереха та ін. [8, с. 17–18]. На продовження роздумів можна навести низку таких публікацій на сторінках «Нових Днів», редагованих Петром Волиняком [7; 21].

У сучасному українському літературознавстві простежено активне опрацювання та вивчення літературного життя української діаспори [13; 18; 24]. Однак проза Петра Волиняка (за невеликим винятком [12; 36]) ще не була предметом окремих наукових досліджень.

Творча діяльність Петра Волиняка (псевдонім Петра Кузьмовича Чечета), який зазнав переслідувань за чітку українську позицію, тому змушений був емігрувати в часи Другої світової війни, об'єднана прагненням зберегти національну основу художнього мислення. Його прозова, літературно-критична спадщина та видавнича й журналістська діяльність демонструють непрості закономірності літературного та публіцистичного життя української діаспори.

Мета статті – проаналізувати незакінчену повість Петра Волиняка «Михайло Танцюра» (1950) – обумовлена потребою цілісного вивчення історико-культурного процесу ХХ ст. **Завданнями** передбачено з'ясування особливостей поетики та стилю тексту.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Відомі три розділи планованої повісті Петра Волиняка «Михайло Танцюра». Задум письменника так і не був реалізований у великому епічному жанрі, однак і в такому вигляді текст виразно демонструє антиімперський